

Sókratés

Autor: Greg Johnson

Název této úvahy je poněkud zavádějící, jelikož hodlám dokázat relevanci filozofie pro veškeré lidské konání, nejen politiku. 1] Filozofie není jen meta-politikou, je meta-vším 2]. Vím však, že vás zajímá politická změna, a tímto způsobem jsem vás chtěl přilákat ke čtení. Navíc chci ukázat, že filozofie není pro život jen relevantní, ale naprosto zásadní.

Filozofie je hledáním moudrosti, která je nezbytným předpokladem pro úspěch v každé oblasti života včetně politiky. Podlé mého soudu je moudrost nepodmíněným dobrem. Nikdy nemůžete být příliš moudrý. Všechna ostatní dobra, o něž usilujeme, jsou pro nás však dobrá jedině pod podmínkou, že jsou užita moudře. Proto musíme nutně usilovat i o moudrost, aby všechno naše další snažení vedlo k dobrému životu, což je nakonec společný cíl nás všech.

Hledání dobrého života

První premisa mého tvrzení zní: „Veškeré lidské bytosti usilují o dobrý život – tak, jak jej chápou.“

Když lidé volí, vybírají vždy možnost, která se v daném momentě jeví jako *lepší*. A i když musí volit mezi dvěma zly, volí to, které se jim zdá být zlem *menším*. Tuto preferenci pro domnělé dobro v průběhu života mám na mysli, když říkám „usilují o dobrý život – tak, jak jej chápou.“

Část „jak jej chápou“ je velice důležitá, protože ukazuje mou premisu v první řadě jako *psychologické* tvrzení o volbě *domnělého* dobra. Volíme to, co se nám zdá v daném čase nejlepší – i když později zjistíme, jak hluboce jsme se mýlili.

Užití termínu „jak jej chápou“ však neznamena subjektivitu všech dober, tedy že žádná objektivní dobra neexistují.

Subjektivním dobrem je něco, co je dobrem *proto, že to chceme*. Objektivní dobro je *dobrem samo o sobě*. Jedná se tedy o něco, co bychom *měli chtít*, ať už to chceme nebo ne.

Běžným synonymem pro tvrzení o subjektivitě hodnot je *relativismus*. Běžným synonymem pro myšlenku objektivních hodnot pak *absolutismus*. Žádný objektivista nebo absolutista netvrdí, že *veškerá* dobra jsou objektivní či absolutní. Existují však subjektivisté, podle nichž jsou *veškerá* dobra subjektivní či relativní.

Proti relativismu

Pro existenci objektivních dober – a tím pádem neúnosnost naprostého subjektivismu – existuje jednoduchý argument. Veškeré lidské bytosti usilují o dobrý život – tak, jak jej chápou. Přesto však není většina lidí spokojena se svými životy a tento stav nedokáže morální subjektivismus či relativismus uspokojivě vysvětlit.

Podle morálního relativisty je dobrý život v zásadě cokoliv, co tak označíme. Pokud ale sám můžu definovat dobrý život, nemám žádnou omluvu pro to ho *nežít*. Morální relativismus lze v podstatě považovat za názor, že si ve hře života můžeme vymýšlet pravidla za pochodu. Když si ale vymýšlíte pravidla, nemáte žádnou výmluvu pro neúspěch. I pokud vás potká nesmírné neštěstí, podle relativisty by mělo být ve vaší moci jednoduše jej definovat jako dobro.

Pokud tedy všichni usilujeme o dobrý život – tak jak jej chápeme – proč tolik z nás zůstává se svými životy nešťastných? Nejlepším vysvětlením se zdá být existence *objektivních* podmínek dobrého života, kterých se mnohým z nás nedaří dosáhnout.

Nedosahujeme jich dvěma základními způsoby. Zaprvé existují faktory mimo naši kontrolu – nazvěme je *šťěstěnou* či přízní a nepřízní osudu. Zadruhé pak hrají roli faktory ve sféře naší moci, jako naše myšlenky a činy. I to nejspolehlivější usilování o dobrý život nevyhnutelně selže, pokud nám schází štěstěna nebo myslíme či jednáme nesprávně.

Další termín často slučovaný s dobrým životem je „šťěstí“. Výrazu se užívá ve dvou základních významech: subjektivním a objektivním. Subjektivní štěstí je pocitem, konkrétně tím kdy se *cítíme dobře*. Objektivní štěstí je stavem bytí – *blaha* (*blahobytu*, *blaženosti*). Dobrý život lze ztotožnit se štěstím ve smyslu blaha, které by ideálně mělo následovat i štěstí subjektivní.

Každý by raději byl šťastný než nešťastný. Subjektivní štěstí však není nejvyšším dobrem a někteří lidé si volí ve svých životech vyšší cíle. Život nám často nutí volbu mezi subjektivním štěstím a vyšším dobrem. Někteří lidé například volí namísto štěstí povinnost. Raději jsou charakterní, než by se cítili šťastní. Lze však říci, že v takovýchto případech lidé obětují subjektivní štěstí objektivnímu *blahu*.

Podmíněná versus nepodmíněná dobra

Druhou premisu mého argumentu představuje dělení na podmíněná a nepodmíněná dobra:

Podmíněná dobra jsou věci, které jsou v některých podmínkách dobré a jiných špatné.

Nepodmíněná dobra jsou věci, které jsou dobré vždy; dobra, která se nikdy nemohou stát škodlivými.

Podmíněná dobra se můžou následkem okolností ukázat být neprospěšnými, např. špatným načasováním, místem, prioritou nebo mírou ve vztahu k ostatním dobrům. Příliš mnoho dobré věci nemusí být vždy ku prospěchu. Nepodmíněného dobra však nikdy nemůžete mít příliš.

Zůstává dobrem bez ohledu na čas, místo, míru a další okolnosti.

Prvky dobrého života

K těšení se z dobrého života musíme nabýt a udržet ona dobra, která jej tvoří. Mezi tyto komponenty patří od nejzákladnějších k nejvzácnějším:

jídlo
voda
přístřeší
cvičení
spánek
bezpečí
fyzické a mentální zdraví
krása
hmotné statky
rodina
přátelé
sex
zábava
sebeúcta
respekt sobě rovných
úspěch
znalosti
inteligence

Patří tato dobra mezi podmíněná či nepodmíněná? Rád bych ukázal, že všechna lze označit za podmíněná, jelikož si lze představit situace, v nichž se mohou stát škodlivými. Lze mít příliš mnoho vody, jídla, cvičení, odpočinku, sexu, zábavy atd. Člověk může být i příliš bohatý nebo příliš pohledný.

Lze být příliš zdravý? Spíše ne, jelikož fyzické a duchovní zdraví představují základní prvky blaha. Lze se však přinejmenším *příliš zaobírat* vlastním zdravím do míry zanedbávání ostatních dober.

Jistě lze mít příliš sebeúcty, být příliš oblíbený, příliš soustředěný na vlastní úspěch. Člověk také může vědět příliš mnoho nebo být až moc chytrý – k vlastní škodě...

Jakkoliv mohou být prvky dobrého života někdy škodlivé, dobrý život sám o sobě je vždy nepodmínečně dobrý. Zásadním problémem dobrého života tedy je otázka, *jak vytvořit nepodmíněné dobro z podmíněných dober, jak usilovat o nepodmíněné dobro prostřednictvím podmíněných dober.*

Nelze si představit okolnosti, v nichž bychom nechtěli žít dobrý život. Ne každý život však je dobrým životem. Život sám o sobě není nepodmíněně dobrý. To platí jen o dobrém životě.

Pokud tedy daný život není hoden pokračování, smrt není odmítnutím hodnoty dobrého života jako spíše jejím potvrzením. Dobrý život může tedy zahrnovat i dobrou smrt.

Zajištění si prvků dobrého života

Prvky dobrého života získáváme dvěma způsoby: prostřednictvím štěstěny a úsilí. Štěstěna je vrtkavá a nespravedlivá. Někteří lidé se narodí zdraví, krásní, inteligentní a talentovaní. Někteří se zrodí do bohatství a postavení. Jiní mají šťastné, milující rodiny. Někteří se narodí v civilizovaných, pokojných a bohatých zemích. Zbytek se rovnoměrně zařadí na celé spektrum mezi tímto stavem a jeho opačným extrémem. Úsilí představuje jeden ze způsobů nápravy nespravedlnosti štěstěny.

Jak štěstěna, tak úsilí jsou podmíněnými dobry. Lze mít příliš štěstí, jelikož smůla pomáhá budovat sílu a charakter – i když pokud má člověk opravdu velké štěstí, jeho slabost nikdy nebude vystavena zkoušce. A nepochybně lze příliš pracovat nebo práci přikládat v životě příliš velkou důležitost.

Otázka užití

Úsilí a štěstěna jsou dvěma způsoby nabývání dober. K dobrému životu však nestačí dobra získat – musíme jich také umět užívat. A jelikož podmíněná dobra se mohou stát škodlivými, nestačí je prostě jen užívat. Musíme je užívat *dobře*, musíme *správně užívat všech věcí*.

Moudrost je schopností správně užívat všech věcí. Jejím opakem je *pošetilost*, sklon k nesprávnému užití všech věcí.

Bez moudrosti pro nás není žádná z věcí v našem vlastnictví nezbytně dobrá. Štěstěna některé lidi zahrnuje záplavou darů: zdravím, krásou, statusem, bohatstvím atd. Pokud ale člověk postrádá moudrost, pak více darů znamená jen větší potenciál pro katastrofu. Za klasický příklad nám může posloužit princezna Diana, které se dostalo každé přízně štěstěny, a přesto se jí nedařilo vést dobrý život, především kvůli jejím pošetilým volbám. Bohaté dary ve spojení s velkou pošetilostí mívají velice špatné následky. Čím méně darů, tím lépe pro pošetilé lidi, jelikož se jim tak nabízí méně příležitostí, jak zranit sebe a ostatní.

S moudrostí však lze žít dobrý a šťastný život i tehdy, když nám štěstěna dopřeje skromné přízně a četných překážek. Osud každému rozdává karty. Někteří z nás dostanou karty dobré a jiní horší. Kdo ale hraje s dobrými kartami pošetile, prohraje, zatímco moudrý postup se špatnými kartami může vést k výhře. Moudrost tedy slouží jako mocný kompenzátor – umožňuje postavit se nepříznivému osudu a vytvářet naše vlastní štěstí.

Podmíněná dobra přispívají k dobrému životu *jedině tehdy, jsou-li užívána moudře*. Bez moudrosti nemusí žádné z podmíněných dober získané přízní osudu nebo tvrdou prací nezbytně znamenat dobrý život. Moudrost je *sine qua non* dobrého života – základní podmínkou, bez níž nemůže existovat.

A tak je moudrost, stejně jako dobrý život sám, nepodmíněným dobrem. Nelze vytvořit podmínky, za nichž by bylo lépe být pošetilý než moudrý. Lze být příliš bohatý, chytrý či krásný k vlastní škodě – ne však příliš moudrý. Moudrost je neomylně a přímo spjatá s dobrým životem. Nikdy se neodchyluje od dobra – a jelikož dobro nikdy neztrácí ze zřetele, může k němu nasměrovat i ostatní věci. Proto představuje moudrost nejdůležitější prvek dobrého života, nejdůležitější hned za dobrým životem samým.

Pokud myslíme snahu o vedení dobrého života vážně, usilování o moudrost, jmenovitě filozofie, by měla figurovat na našem žebříčku priorit na prvním místě, dokonce i před usilováním o podmíněná dobra. Čím víc dober totiž nashromáždíme bez patřičné moudrosti k jejich správnému užití, tím větší nebezpečí pro naše blaho mohou představovat.

Je moudrost vždy nezbytná pro dobrý život?

Snažil jsem se ukázat nezbytnost moudrosti pro dobrý život. Je ale nezbytná *vždy*? Není přinejmenším *možné*, aby i člověk k moudrosti lhostejný – třeba i úplný pošetilec – mohl vést dobrý život? Po světě chodí plno bezstarostných lidí bez jediné starosti o zítřek; lidí spoléhajících na dobrotu cizinců, Boha nebo Matky přírody; lidí, jejichž plánu na důchod se nejvíc blíží výhra v loterii; huliči, kteří myslí, že „je to všechno v pohodě“ atd.

Lze si představit, že alespoň některých z nich se štěstí bude skutečně držet navždy. Nejen že jim štěstěna dopřává přízeň, ale děje se tak ve správném čase, na správném místě a ve správné míře, takže nikdy nemusejí nic náležitě využívat. Taková šťastná série se může protáhnout na celý život, i když se to pochopitelně nejeví příliš pravděpodobně.

Žít dobrý život výhradně díky přízni štěstěny lze považovat za vysněný svět. Jen blázen by ale na něco takového spoléhal. Prvním krokem na cestě k moudrosti je rozhodnutí nespoléhat na štěstí, ale vytvořit si své vlastní. (Dokonce ani Forrest Gump se nespoléhal výhradně na přízeň osudu. Měl dost rozumu řídit se tím, co mu jeho dobrá máma poradila.)

Stačí k dobrému životu samotná moudrost?

Idea dostatečnosti pouhé moudrosti samy o sobě k dobrému životu, odpovídá tvrzení, že dobrý život plně spočívá na faktorech v naší moci, a tak můžeme vést dobrý život i bez dober spočívajících v přízni štěstěny, třeba i vystaveni nejhorší nepřízni osudu. Podle římských stoiků **Senecy** a **Epiktéta** stačí k dobrému životu samotná moudrost, a moudrého člověka proto neovlivňuje nepřízeň osudu.

I když konečná odpověď na tuto otázku není účelem této eseje, považuji stoickou perspektivu za přitažlivou, ale nesprávnou a následuji spíše **Aristotela**, podle něhož je k dobrému životu třeba více než pouhá ctnost. Vyžaduje také vnější dobra, která musíme získat skrz štěstěnu a práci. Vnější dobra však neleží plně ve sféře naší moci, a tak není dobrý život zcela odolný proti nepřízni osudu.

Při volbě mezi vnějškovými dobry a dobry duše bychom měli vždy zvolit dobra duše. Pak už

ale nemluvíme o dobrém životě, ale o nejméně špatném životě. Podle Sókrata je na tom spravedlivý člověk – stíhaný, odsouzený a krutě popravený společností – lépe než člověk zkažený, jenž požívá všech darů dobrého života. To však není totéž jako říct, že ctnostný muž na mučidlech prožívá dobrý život.

Teoretická a praktická moudrost

Druh moudrosti, o níž hovořím, se zpravidla označuje jako moudrost *morální* či *praktická*, odlišená od moudrosti *teoretické*.

Filozofie bývá často dělena do pěti velkých oborů: *metafyziky*, zabývající se bytím a lidským místem v kosmu, zahrnující taková témata jako boží existenci, svobodu a nesmrtelnost duše; *gnozeologie*, zabývající se poznáním a pravdou; *estetiky*, zabývající se krásným; *etiky* či *morální filozofie*, jež hledá podobu dobrého života a *politické filozofie*, která se zabývá dobrým společným životem. Morální a politickou filozofii nelze snadno oddělit, jelikož člověk je společenský tvor a proto o dobrý život usiluje v rámci společnosti, a tak musí být dobrý život nalézán kolektivně i individuálně.

Metafyziku, gnozeologii a estetiku řadíme mezi teoretická filozofická odvětví. Jejich poznatky samy o sobě nejsou praktické, ale pochopitelně nepostrádají *relevanci* ani pro praktickou filozofii.

Tak například metafyzické debaty o smrtelnosti či nesmrtelnosti duše, boží existenci nebo svobodné vůli mají implikace pro morální filozofii.

Gnozeologické diskuse o víře o rozumu, rozumu a smyslové zkušenosti či vědě a zdravém rozumu mají také praktické dopady. Navíc každé vážně míněné zkoumání užívá nástrojů logiky.

Dokonce ani estetice nechybí praktický význam. Zabývá se krásou jako takovou, nikoli jen uměním a krása často slouží jako pomůcka při určení skutečného, pravdivého a dobrého. Navíc systematicky pěstovaná schopnost ocenit krásu tvoří jednu z komponent dobrého života.

I když se tedy zabýváme v první řadě praktickou moudrostí, moudrost teoretická rozhodně není *jen* teoretická.

Musí být teoretická moudrost podřízena moudrosti praktické? K dosažení odpovědi se musíme tázat, zda je teoretická moudrost nepodmíněně dobrá. Musí být metafyzické, gnozeologické a estetické úvahy za každých podmínek dobré? Myslím, že nikoliv. Dokonce i pravdivé teorie lze zkoumat nadměrně až do bodu škodlivosti nebo bez ohledu na kontext a následky. Skutečná teoretická moudrost musí být řízena praktickou moudrostí – přestože tu na oplátku formuje moudrost teoretická.

Nevykládejme si to však jako maximum o směřování veškeré teoretické aktivity k vykázaní

praktických výsledků. Krásné a zbytečné věci – cíle samy o sobě – patří k dobrému životu, ať už jde o hry, záliby, dobrodružství, průzkum, estetický zážitek, vědecké bádání nebo metafyzické spekulace.

Ne vše v *souladu* s dobrým životem musí vytvářet pozitivní výsledky. Některé věci – cíle samy o sobě – tvoří prvky dobrého života, který je také cílem sám o sobě. Proto nemusí přinášet pozitivní výsledky, aby přispívaly k dobrému životu – mají k němu bližší vztah než příčina/následek, jelikož už samy jsou částmi dobrého života.

Praktická moudrost a praktické vědění

Teorie se zabývá pochopením světa, praxe jeho změnou. Jaký je tedy rozdíl mezi praktickou moudrostí a praktickým věděním, jako např. umění či technická dovednost?

Praktické vědění i praktická moudrost usilují o změnu světa. Ani jedno z nich nelze zredukovat na prohlášení faktu nebo abstraktní princip či pravidlo. Obé zahrnuje vnímání jedinečných, konkrétních a proměnlivých situací a porozumění aplikovatelnosti faktů a abstraktních principů na konkrétní situaci.

Klíčovou odlišnost představuje *morální neutralita* praktického vědění, které může být užito k dobrým i zlým účelům, zatímco praktická moudrost vždy směřuje k dobru a je tak *vnitřně morální*.

Tak se například nejzdatnější mučitelé rekrutují z řad chirurgů – táž dovednost, která ulevuje od bolesti, může být užita i jejímu působení. Rozdíl mezi chirurgem a mučitelem nespočívá ve vědění, ale etice, morální moudrosti zajišťující *náležitě užití* vědění. (Profese je kombinací neutrálního teoretického a praktického vědění spolu s etickým kodexem zajišťujícím, že vědění bude využito k dobrým účelům.)

Závěrem

Ukázal jsem, že všichni lidé usilují o dobrý život – nepodmíněné dobro. Hlavní komponenty dobrého života jsou *pro nás* však dobré jedině tehdy, když jsou užívány moudře. Proto tvoří moudrost nejdůležitější složku dobrého života: bez ní se totiž mohou všechny dary štěstěny a plody tvrdé práce obrátit proti nám a stát se zdrojem utrpení, nikoliv blaženosti. Moudrost však je dobrem nepodmíněným, podobně jako dobrý život, a tak u ní nic podobného nehrozí.

Filozofie – hledání moudrosti – musí být nejdůležitější činností pro každého, kdo vážně usiluje o dobrý život. Filozofie je jediná disciplína, jejíž cíle představují bezpodmínečně dobré věci: moudrost a dobrý život samotný.

Nezapomeňte na to při rozhodování: Napřed filozofie – nebo biologie? Filozofie – nebo posilovna? Filozofie – nebo televize? Filozofie – nebo přesčas v práci?

Ve všech případech by měla zvítězit filozofie, protože i když jsou znalost biologie, fyzická síla,

odpočinek a peníze dobré věci, nejsou jimi bezpodmínečně. Pokud jich neumíte užívat moudře, mohou se ukázat podobně nebezpečnými a zrádnými jako jedovatí hadi.

Pokud hraje filozofie takto klíčovou úlohu v životě obecně, musí *a fortiori* být podobně důležitá i pro politickou změnu. Metapolitika není jen filozofickou záležitostí, klíčové metapolitické otázky morálky, osudu a politických institucí však filozofické jsou.

Pokud tedy skutečně a vážně usilujete o dobrý život nejen pro sebe, ale pro náš lid jako celek, moudrost je nepodmíněným dobrem a filozofie povinným předmětem studia.

Kde začít

Za základ této eseje posloužila první lekce (vedené jako sokratická diskuse) mého kurzu Úvod do filozofie. Po ní následoval celý kurz dle předem stanovené osnovy. Kde by měli začít mí čtenáři? Odpověď zní: u Sókrata.

Hlavní teze celé eseje vychází od Sókrata. V Platónově dialogu *Euthydémos* přijímá Sókratés výzvu přesvědčit nejtupějšího svalovce v tělocvičně Kleinia o důležitosti studia filozofie (278d-282d). Když se nechal přesvědčit Kleiniás, jistě se necháte i vy.

Poznámka k další četbě

Platónovy dialogy a další sokratická díla nelze ničím nahradit, ale podobně jako se před skokem do hluboké vody musí člověk naučit plavat, je na místě před studiem Sókrata nabýt jisté základní povědomí. Doporučuji začít s knihou A. E. Taylora *Socrates: The Man and His Thought* (1933) – dílem čestného, skromného anglického filozofa ze staré školy. Pro detailnější, ale stále přístupnou diskusi o Sokratovi viz sérii přednášek Lea Strausse “The Problem of Socrates: Five Lectures,” v Leo Strauss, *The Rebirth of Classical Political Rationalism: An Introduction to the Thought of Leo Strauss*, ed. Thomas L. Pangle (Chicago: University of Chicago Press, 1989). Strauss je pochopitelně poněkud zrádnou postavou s vlastními cíli, takže ho používejte moudře, tj. jako výchozí bod; a neztraťte se v jeho intelektuálním labyrintu.

Poznámky:

1] Původní verze této úvahy byla první lekce kurzu Úvod do filozofie, který jsem přednášel na jedné vysoké škole v devadesátých letech.

2] Filozofie tvoří důležitou část metapolitiky, není však celou metapolitikou; ta v sobě zahrnuje i další intelektuální disciplíny stejně jako nástroje jejich šíření a komunity jimi vytvářené.

Úvaha Grega Johnsona *The Relevance of Philosophy to Political Change* vyšla na stránkách Counter Currents Publishing.